

ԿՈԼՏԵՏԵՍԱԿԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Գ ԱՂԱՋԱՆՅԱՆ

ԲԱՄԲԱԿ

ԳՅՈՒՂՇՐԱՏ

1938

ՅԵՐԵՎԱՆ

633.51

585

U-44

Աղագանյան Գ.

Funkeln.

1936

633 51

Ա-44

ԱՅՈՒԳԿԱՄԷ Է 1981

Գ. ԱՂԱԶԱՆՅԱՆ

ԲԱՄԲԱԿ



2596 585

A 18433

ՅԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

Բամբակի բերքատվության առաջավորների խորհրդակցությունը կուսակցության ու կառավարության ղեկավարների հետ ցուցադրեց այն հսկայական հաջողությունները, վորոնք ձեռք են բերվել մեր Միության բամբակի դաշտերում:

Այդ խորհրդակցության մասնակցողները պատմեցին վողջերկրին, թե նրանք ինչպես են ձեռք բերել այդ հսկայական հաջողությունները բամբակի բերքատվության բարձրացման գործում: Այդ խորհրդակցությունը հանդես բերեց ականավոր ստախանովականներ — բարձր բերքի ու բարձր տեխնիկայի իսկական վարպետներ, վորոնք առաջատար դեր են կատարել: Այնպիսի հերոս-բամբակագործներ, ինչպիսիք են Մատյակուբովը — կոլտնտեսային մասսաների լավագույն կազմակերպիչը բարձր բերքի համար մղվող պայքարում, Միրզայեվը, Ասքարովը, Թուրայեվա Տաջիխանը, վոր որական հավաքում է 150 կգ բամբակի հումք, Սաիրովը, վոր հեկտարից տալիս է 54 գ, Ֆելզուլա Յուսուպովը, վոր հեկտարից տալիս է 57 գ, բամբակ՝ իր ողակով — այս հերոսներն առաջավորների մակարդակին են հասցնում հետմնացող կոլտնտեսությունները:

Առավելագույն բերք ստանալու համար կուսակցությունն ու կառավարությունն ստեղծել և ստեղծում են բոլոր պայմանները: Կոլտնտեսությունների և ՄՏԿ-ների կարևորագույն խնդիրն է, հենվելով առաջավորների փորձի վրա, վորոնք հասել են յեղած հնարավորությունների լավագույն ոգտագործմանը՝ շարժման մեջ նել բերքատվության բարձրացման բոլոր լծակները և լիո՛ղի՛ն ոգտագործել մեզ մոտ յեղած հսկայական ռեզերվները վ100%՝ ով աշնանավար անելը, բամբակի խտության հարցի լու-

ծուծը, ճիշտ վոռագուծը, հանքային և տեղական պարարտանյութերի ճիշտ ոգտագործումը, հողի ու ցանքի մշակման մեխանիզմների լավագույն ոգտագործումը, սերմացվի գործի բարելավումը, կնգուղների կշռի մեծացումը, թելի վորակի բարելավումը և այլն)։

Պլանի համաձայն, նախատեսված է 1936 թ. ստանալ 40 միլիոն փութ բամբակի թել՝ 1935 թ. 33 միլիոնի և 1934 թ. 23,200,000-ի փոխարեն։ «Այդ աեսուբսների ճիշտ ոգտագործումը մեզ հնարավորություն կտա դալ տարի անսլայման տալ 40 միլիոն փթից վոչ պակաս», — ասել է ընկ. Չերնովը բերքատվության առաջավորների խորհրդակցության ժամանակ ունեցած իր յեղութում։

Հայաստանի սլայմանների ուսմ բամբակի բերքատվության բարձրացման գործում, մի շարք ալլ ձեռնարկումներին դուգընթաց, շատ խոշոր նշանակություն ունեն ագրոտեխնիկական բնութի հարցերը, վորոնց մասին շատ համառոտ ձևով պատմվում է ալս գրքույկում։

ԲԱՍԲԱԿԵՆՈՒ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժողովրդական տնտեսության բոլոր բնագավառներում բամբակը դործադրվում է հսկայական քանակությամբ և բռնում է առաջին տեղը մշակվող այլ թելատու բույսերի շարքում: Նրա թելից պատրաստում են բազմապիսի և իր վորակով բարձր դործվածքներ, սերմերից ստանում են միլիոնավոր տոնների համադրուական յուղ, վորը դործադրվում է և՛ սննդի, և՛ այլ նպատակների համար: Նրանից ստացված քուսպը շատ արժեքավոր խտացրած կեր է անասունների համար: Բույսի մնացած մասերը ևս ոգտագործվում են դանադան նպատակներով:

Մեզ մոտ մշակվող, ինչպես նաև ընդհանրապես մշակության մեջ դանվող բամբակի բոլոր տեսակները միամյա թփեր են, վորոնց բարձրությունը նորմալ դարգացման դեպքում լինում է 0,5 մետրից մինչև 1—1,5 մետր:

Բամբակի սերմը, առանց թելի, բաղկացած է սաղմից և թաղանթից, վորը լինում է ներքին և արտաքին: Թաղանթի ներքին մասը բարակ է, իսկ արտաքինը՝ հաստ և փայտացած: Սաղմն իր հերթին բաղկացած է շաքիլներից և արմատիկից: Բացի դրանից, մեզ մոտ մշակվող սորտերի սերմն իր մակերեսի վրա ունենում է յերկու կարգի թելեր—յերկար և կարճ: Այդ կարճ թելերը կարելի չէ հեռացնել միայն լինտերովկալի միջոցով:

Սերմը խոնավության և ջերմության ապախմալ (լավագույն) պայմաններում ծլում է 5—7 օրում: Ծիլերն սկզբում լինում են դեղին, սակայն շատ արագ կերպով հողից դուրս լեկած շաքիլները կանաչ դույն են ընդունում:

Ցանքից մոտ 15—20 օր հետո շաքիլների արանքից դուրս է դալիս բամբակի առաջին՝ իսկական տերևը, դրանից մոտ 5—8

որ հետո դուրս ե գալիս 2-րդ տերևը և այդպես՝ անընդհատ՝ Վորջան յեղանակն ավելի տաք ե լինում և դարդացման պայ-
մաններն ել լավ, այնքան տերևներն ել ավելի շուտ են դուրս
գալիս (2—3 որ մեկը մյուսից հետո)։

Ցանքից մոտ 30—40 որ հետո, յերբ բամբակն ունենում ե
մոտավորապես 5—8 տերև, կարելի յե տեսնել բամբակի ապագա
ճյուղերը, վորոնք դուրս են գալիս տերևների անութներից (ծո-
ցերից)։ Հետագայում շատ հեշտ կարելի յե նկատել, վոր բամբա-
կի ճյուղերը լինում են յերկու տեսակի՝ պտղատու (կամ սիմ-
պոդիալ) և անման (կամ մոնոպոդիալ)։

Պտղատու ճյուղերի վրա կնգուղները նստած են լինում
անմիջականորեն Այդ ճյուղերը տալիս են գլխավորապես պտղա-
տու բողբոջներ, իսկ մոնոպոդիալները՝ տերևային բողբոջներ։
Վաղահաս սորտերի պտղատու ճյուղերը դուրս են գալիս ավելի
ցած գտնվող տերևների անութներից, քան թե ուշահաս սորտե-
րինը։ Վորջան սորտը շատ և շուտ պտղատու ճյուղեր տա, այն-
քան լավ։

Բամբակի ծաղիկներն ունեն յերեք ծաղկակից, թույլ զար-
դացած բաժակ՝ և հինգ պսակաթերթիկից բաղկացած ոլսակ։
Առեչքները հիմքում կպած են միմյանց և կազմում են խողովակ-
վաճարանդը փետրաձև սպի ունի։ Սերմնարանն ունի 3—5 բուն։
Յերբեմն այդ բների թիվն ավելի յե լինում։ Բամբակի ծաղիկ-
ները բացվում են առավոտյան և ապրում են միայն մեկ որ։
Պտուղը (կնգուղը) բաղկացած ե 3—5 բնից և ամեն մեկ բնում
կա 5—7 սերմ։ Այդ բների թիվը յերբեմն ավելի յե լինում։ Սեր-
մերը լինում են մերկ և թելերով ծածկված։

Հասունանալիս ամերիկական տեսակների կնգուղների բաժան-
մունքները («դանաղները») բացվում են ավելի ուժեղ, քան թե
աֆրիկական սորտերի կնգուղների բաժանմունքները։ Վորոշ սոր-
տերի մոտ կնգուղների ուժեղ բացվելու հետևանքով քամիներից
և այլ պատճառներից նրանց մեջ յեղած բամբակը թափվում ե։
Սակայն թե աֆրիկական և թե ամերիկական տեսակների մեջ
կան այնպիսի սորտեր, վորոնց կնգուղները բացվում են թույլ, և
բամբակը չի թափվում։

Բամբակենին ունենում է գլխավոր և նրանից դանազան
ուղղություններով դնացած յերկրորդական արմատներ: Հողում
այդ արմատները կաղժում են խիտ ցանց և շատ լավ ոգտագոր-
ծում են հողի մեջ յեղած ջուրը և սննդանյութերը: Փուխթ հողե-
մում բամբակենու արմատները թափանցում են մինչև 1—1,5
մետր և դրանից ել ավելի խոր:

ԲԱՄԲԱԿԻ ՊԱՀԱՆՋԸ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Բամբակը մեծ ջերմություն պահանջող բույս է և 0 աստի-
ճանի դեպքում ցրտահարվում ու մեռնում է: Յերբ ջերմությունը
17—20 աստիճանից պակաս է, ապա նրա աճեցողությունը դան-
դաղում է, իսկ դրանից ավելի պակաս լինելու դեպքում՝ այն
բոլորովին կանգ է առնում (10^0 — 14^0 -ից պակաս լինելու դեպ-
քում): Շատ բարձր ջերմությունը ևս լավ չի ազդում բամբակի
դարգացման վրա, վորովհետև այդ դեպքում դադարում է նրա
սննդառությունը և կանգ է առնում բույսի աճը:

Բամբակի ամենալավ կամ ոպտիմալ ջերմությունը համար-
վում է 25—32 աստիճանը (Ցելսիուսով):

Լույսը նույնպես շատ կարևոր պայման է բամբակի դար-
գացման համար: Ամերիկացիք բամբակին անվանում են արեգա-
կի զավակ: Նա չի դիմանում յերկարատև շվաքին: Ամպամած և
խոնավ պայմանները լավ չեն բամբակի համար, առանձնապես՝
ծաղկման և պտղաբերության շրջանում, վորովհետև դրանից ծա-
ղիկներն ուժեղ կերպով թափվում են:

Լույսի ուժիմը կարելի չէ կանոնավորել համապատասխան
միջջարձային և միջբնային տարածություններ ընտրելու միջոցով:

Բամբակի պտղաբերության վրա ամենից ուժեղ ազդեցու-
թյուն է ունենում հողի ջրային ուժիմը: Ջուրը վճռական նշա-
նակություն ունի առանձնապես բամբակի պտղաբերության վրա,
ըստ վորում ջրի պակասը, ինչպես և ավելցուկը պատճառ են դառ-
նում կոկոնների և ծաղիկների ուժեղ վիժման: Ջրային ուժիմը կա-

Նոյնավորելով՝ մենք զգալիորեն կարող ենք կանոնավորել բամբակի զարգացման տեմպն ու զորությունը, ծաղկելու և պտղաբերելու շրջանների տևողությունը և հասունացումը, մի հանդամանք, վոր մեր պայմաններում ունի մեծ նշանակություն բերքի բարձրացման տեսակետից:

Բամբակի զարգացման համար մեծ դեր ունեն նաև հողի մեջ գտնված ողը և սննդանյութերը: Խոշոր և նաև հողի ֆիզիկական հատկությունների նշանակությունը: Այդ բոլորի մասին խոսվում է զբոսիկի համապատասխան բաժիններում:

ԲԱՄԲԱԿԻ ՍՈՐՏԵՐԸ

Բամբակի վեգետացիայի արագացումը մեր պայմաններում խոշոր նշանակություն ունի, վորովհետև վեգետացիայի շրջանը մեզ մոտ համեմատաբար կարճ է, և շատ հաճախ աշնան ցրտերն սպանելով բամբակենուն՝ զրկում են մեզ բերքի մեծ մասից: Ամեն մի միջոց, վոր կարող է արագացնել բամբակի վեգետացիան՝ առանց խախտելու նրա նորմալ զարգացման պրոցեսները, մեծապես կնպաստի բամբակի բերքի բարձրացմանը: Այդ տեսակետից, ագրոտեխնիկական մի շարք կարևոր ձեռնարկություններից բացի, մեծ նշանակություն ունի բամբակի սելեկցիան, վորի միջոցով արդեն ստացվել են մի շարք վաղահաս և միաժամանակ բարձր ու լավորակ բերք տվող սորտեր: Այդ սորտերը մշակվում են այժմ մեր Միության բամբակացան տարրեր շրջաններում: Նկարագրենք դրանցից մի քանիսը:

1-ին խումբ—խիս վաղահաս սորտեր

1. Շրեդեր կամ № 1306.—Ամերիկական տեսակի բամբակ է, ստացվել է Թուրքեստանի սելեկցիոն կայանում 1920—1921 թվին՝ պրոֆեսոր Շրեդերի կողմից՝ «կինգ» սորտից: Թուփը ցածրահասակ, կոմպակտ է: Պտղատու ճյուղերը կարճ են, կնդուղները՝ խիստ փոքր, կլորավուն, սովորաբար 4—5 բնանի: Կնդուղի մակերեսը հարթ է, հասունանալիս բաժանմունքները բացվում են

տեժեղ, և բամբակը թափվում է: Կնդուղի մեջ յեղած բամբակի միջին կշիռը $\frac{1}{100}$ 3,5 գրամ է: Սերմերը շատ մանր են—1000 հատը կշռում է 90—100 գրամ:

Վեգետացիոն շրջանը տևում է 109—127 որ (միջինը՝ 119 որ): Մշակվում է կարճ վեգետացիա ունեցող շրջաններում: Հասնատանում այդ սորտն այժմ չի մշակվում, այլ մշակվում էր սրանից 2 տարի առաջ:

Թեղի յերկարությունն է 25/26 մմ-ից մինչև 28/29 մմ: Այդ տատանումները պայմանավորված են լինում շրջանի կլիմայական և այլ պայմաններով, մշակման յեղանակներով, սեզոնային յերեվութների ազդեցությամբ:

Թեղի միջին յելն է $31,5\%$, վորը թված պայմանների ազդեցության տակ տատանվում է 30—32,5%-ի միջև:

2. № 915: Ստացվել է Անդրկովկասյան գիտահետազոտական Բամբակագործական Խնամիտություն (Զակնիխի)՝ 1928 թվին, անհատական ընտրության միջոցով, «Կինգ-Ղարայազի» պոպուլյացիայից:

Ամերիկական տեսակի բամբակ է: Թուփն ունի միջին բարձրություն, լավ տերևակալած է: Ցողունն ամուր է, մազմզուկներով խիտ պատված: Պտղատու ճյուղերը բավականաչափ յերկար են, ծնկաձև: Տերևները մանր են, 3—5 բլթականի, մուգ-կանաչ գույնի: Ծաղիկը լավ բացվող է, պսակաթերթիկները բաց կրեմի գույն ունեն: Կնդուղն ունի միջին մեծություն, 4—5 բաժանմունք, քիչ կլորավուն է, ունի յեզրավոր փոքր քիթ:

Կնդուղի մեջ յեղած բամբակի միջին կշիռը 4,3—5,2 գրամ է: Կնդուղի բացվելուց հետո բամբակը չի թափվում և լավ է պահվում:

Սերմերը մանր են, աղվամազով խիտ ծածկված: 1000 սերմը կշռում է 106—126 գրամ:

Վեգետացիայի շրջանը տևում է 112—128 որ (միջինը 121 որ):

Թեղի յերկարությունը տատանվում է 26/27—28/29 մմ միջև: Թեղի միջին յելը հավասար է 36% -ի, վորը տատանվում է 34,3—37,2%-ի միջև:

Մշակվում և կարճ վեգետացիա ունեցող շրջաններում: Խորհրդային Հայաստանում մշակվում և մեծ չափերով:

2-րդ խումբ—Վաղաճառ սորսեր

1. Սորս № 114.—Ամերիկական տեսակի բամբակ և, ստացվել և Անդրկովկասյան Գիտահետազոտական Բամբակագործական Ինստիտուտում (Ջակնիխի)՝ 1929 թվին, անհատական ընտրության մեթոդով՝ Թուրքեստանի սելեկցիոն կայանի № 169 սորտից: Թուփը ցանցառ և, մազմզուկներով ծածկված և թուլլ կերպով: Ցողունը բարակ և, բարձր, վոչ բավականաչափ ամուր: Պտղատու ճյուղերը յերկար են՝ բարակ, լերկար միջհանգույցներով: Տերևներն ունեն միջին մեծություն, 5 բլթականի յեն, քիչ մազմզուկներ ունեն և ինտենսիվ կանաչ գույն: Ծաղիկը միջին մեծության և, պսակաթերթիկները՝ բաց-կրեմի գույնի: Կնգուղը միջին մեծություն ունի, կլորավուն և, փոքր լեզրավոր քթով, կշռում և 4,3—4,8 գրամ: Բացվելիս բամբակը կնգուղի մեջ լավ և պահվում և չի թափվում: Սերմերը մանր են, ունեն աղվամազ, 1000 հատի կշիռը 98—112 գրամ և: Վեգետացիոն շրջանի տևողությունը տատանվում և 115—133 որի միջև (միջինը 125 որ):

Թելի յերկարությունը տատանվում և 27/28 — 30/31 մմ միջև: Թելի լիը կաղճում և 34% (32,5—35,3%):

Մշակվում և Ուզբեկստանի, Թուրքմենստանի, Տաջիկստանի, Կարա-Կալպակիայի և Ադրբեջանի վորոշ շրջաններում:

Վաղաճառների խմբին են պատկանում նաև № 2017 (Կիմ), № 169 (Դեխկան) և ուրիշ սորտեր, վորոնց նկարագրությունը չենք տալիս:

3-րդ խումբ—Միջին հասունության սորսեր

1. Սորս № 246.—Ամերիկական տեսակի բամբակ և, ստացվել և Անդրկովկասյան Գիտահետազոտական Բամբակագործական Ինստիտուտում՝ անհատական ընտրության միջոցով, 1928 թվին:

Թուփը բարձր է, ամուր, հիմքում՝ բավականաչափ հասա-
պառկելու վոչ արամադիր: Անտոցիանով ներկված է շատ թույլ,
մաղերով ծածկված է միջին չափով, միջհանգույցները յերկարա-
ցած են:

Մոնոպոդիալ ճյուղերը չեն զարգանում: Սիմպոդիալ ճյու-
ղերը յերկար են, ունեն յերկար միջհանգույցներ, գլխավոր ցո-
ղունի հետ կազմում են ուղիղ անկյուն:

Տերևները խոշոր են, 5 բլթականի, թիթև կտրտված, բաց-
կանաչ գույնի, թիթեղը հորիզոնական է:

Ծաղիկը միջին մեծության է: Պսակաթերթերը բաց կրեմի
գույն ունեն, ծաղիկները միջին մեծության են:

Կնգուղները միջին մեծության են, ունեն խիստ յերկարա-
ցած սուր քիթ, վորը համարյա միշտ թեքված է լինում դեպի
կողքը: Մեծ մասամբ բաժանմունքները լինում են 4, տատան-
վելով 3—5 միջև: Կնգուղի մեջ յեղած բամբակի քաշը տատան-
վում է 4—5 գրամի միջև: Բացվելիս բամբակը լավ է պահվում
և կնգուղի միջից չի թափվում:

Սերմերը խոշոր են, ծածկված են կարճ և թանձր աղվաճա-
ղով, 1000 հատը կշռում է 120—146 գրամ:

Վեգետացիոն շրջանը տևում է 117—132 որ (միջինը 127
որ): Պատկանում է միջահաս սորտերի խմբին:

Թելի յերկարությունը հասնում է 27/28—31/32 մմ: Թելի
յելը կազմում է 33,8⁰/₀, տատանվելով 31—35⁰/₀-ի միջև:

Բամբակի այս խմբին են պատկանում նաև № 8196 (Ուղուն)
№ 2034 (Բուլեվիկ), № 278 սորտերը, վորոնց նկարագրությունը
չենք տալիս:

Այս խմբի բամբակները մշակվում են Միության մի շարժ
շրջաններում: Հայաստանում մեծ չափերով մշակվում է 246 սոր-
տը. մնացածները մեղ մոտ չեն մշակվում:

4-րդ խումբ—Միջին-ուշահաս սորտեր

Այս խմբին են պատկանում Նավրոցկին, № 8517 (Կոլխոդ-
նիկ), № 491, վորոնց նկարագրությունը չենք բերում: Դրանցից
մեղ մոտ մինչև վերջին տարիները մշակվել է միայն Նավրոցկի
սորտը:

Ուշահաս բամբակներից են՝ № 36 Մ-2 (Պախտա-կոր), № 3427 (Թուրքմեն), Տրիումֆ-Նավրոցկի, վորոնք մշակվում են յերկար վեգետացիա ունեցող շրջաններում: Այս խմբի բամբակներից մեզ մոտ և վոչ մեկը չի մշակվում:

Յեզիտպական բամբակներից են՝ Պիմա, Մաարադ, Ֆուլադի և ուրիշները, վորոնք նույնպես մշակվում են Խ. Միուլթյան մեջ յերկար վեգետացիա ունեցող շրջաններում:

Այսպիսով, մեզ մոտ մշակվում են ամերիկական բամբակի 2 սորտեր՝ 915 և 246, վորոնց նկարագրութունը տրվեց ավելի մանրամասնորեն:

ՀՈՂԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

Մեր բամբակացան շրջաններում բամբակը կարող է աճել համաբոյա բոլոր տեսակի հողերում: Անհրաժեշտ է միայն, վոր այդ հողերը ճահճացած և աղուտ չլինեն: Բամբակի մշակության համար զերադասելի յեն համեմատաբար թեթև և փուխր հողերը, առկայն ծանր հողերում ևս հնարավոր է հաջողությամբ բամբակ մշակել և լավ բերք ստանալ, միայն դրա համար նախքան ցանքն անհրաժեշտ է տանել ուժեղ նախապատրաստական աշխատանք և հետագայում ել կատարել հաճախակի մշակություն: Նման հողերի ֆիզիկական կազմը լավացնելու համար շատ ոգտավետ է նրանց մեջ ավելացնել ավազոժ հաբուտ հող: Այդպիսի աշխատանքներ կատարում են նաև մեզ մոտ, վորը կարևոր նշանակություն ունի բերքատվության բարձրացման գործում և արժանի յե խրախուսանքի:

Շատ ուժեղ և խիստ պարարտացրած հողերն անհրաժեշտ է հատկացնել վաղահաս սորտերի մշակությանը: Յանքաշրջանառության մեջ կուլտուրաներն առանձին դաշտերի միջև բաշխելիս այնպես պետք է անել, վոր սկզբնական շրջանում բամբակի տակ գրվեն ամենից բերրի հողերը: Բացի դրանից, կարևոր միջոցառում է հողերը նախքան ցանքը կուլտուրական վիճակի բերելը

և ցանքի համար նախապատրաստելը: Դրա համար անհրաժեշտ է հողերի միջից հեռացնել նախկին թե կուլտուրական և թե վայրի բուսականության բոլոր մնացորդները (ծառերի բուն, արմատներ, բամբակի ցողուններ և արմատներ) և քարերը: Այն դեպքերում, յերբ դանդուրդանն ու չայիրը համատարած կերպով չեն բուսում ամբողջ տարածությունը, այլ դաշտը վարակում են առանձին բծերով, ապա անհրաժեշտ է նախքան վարելը դրանք հողից արմատախիլ անել, դաշտից հեռացնել և այլել: Հողն ամբողջապես վարակված լինելու դեպքում անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր անգամ վար կամ կրկնավար կատարելիս կոճղարմատները հաժաքել վոչ թե վարից հետո, այլ վարին գուղընթաց, հենց ակոսներում և այն հաշվով, վոր հաջորդ ակոսի հողը չծածկի նախորդ ակոսում յեղած կոճղարմատները:

Անհրաժեշտ է նաև վերացնել միջնակները, ավելորդ առուներն ու թմբերը, խամ՝ անմշակ մնացած հողակտորները, վորոնք հետագայում ծածկվում են մոլախոտերով և հիվանդությունների ու մնացորդների տարածման ոջախ հանդիսանում: Այդ բոլորը քանդելուց հետո պիտի հարթել բոլոր փոսերը, խորդուբորդությունները, քանդած առուների, թմբերի և միջնակների տեղերը, վորոնք արգելակում են մեքենաների անխափան աշխատանքը և բարձրացնում պարապուրդների չափը:

ԱՇՆԱՆԱՎԱՐԸ

Աշնանից վարած հողերում ավելի լրիվ են կուտակվում ձյան և վաղ գարնան մթնոլորտային տեղումները: Բացի դրանից, աշնանավարը նպաստում է հողի մեջ յեղած անդանդութների քայքայման և միջատների ու մոլախոտերի վորոշ մասի վոչնչացման: Վերջապես աշնան վարի հետևանքով, ցրտի և այլ գործոնների ազդեցության տակ հողի օտրուկությունի լավացման ուրոցեան ավելի լավ, ավելի արագ է կատարվում: Կարևոր է նաև այն, վոր աշնանավարը թեթևացնում է գարնան աշխատանքների լարվածությունը՝ վարի, ցանքի և ծլալրի շրջանում, հնարավորություն է ապրիտ ավելի խնամքով և ժամանակին սկսել ու վերջացնել

բամբակի վարն ու ցանքը, հետևապես հեշտացնում ե նաև խնամքի հետագա աշխատանքները, փորովհետև այդ պայմաններում բամբակը զարգանում ե ուժեղ, իսկ մոլախոտերը՝ թույլ: Այս բոլորից պարզ ե, վոր թե բամբակին և թե գարնանացան ալ կուլտուրաներին հատկացված հողերը պետք ե անպայմանորեն վարել աշնանից, ըստ վորում բամբակի տակ յեղած հողամասերը պետք ե վարել անմիջապես՝ բամբակի վերջին բերքահավաքը վերջացնելուց հետո: Հացահատիկների տակ յեղած հողերը պիտի բերքահավաքը վերջացնելուց անմիջապես հետո խողանավարել 12—14 ամ խորությամբ, իսկ վաղ աշնանը կատարել խոր վար: Այդ յերկու վարն անհրաժեշտ են մոլախոտերի դեմ ավելի լավ պայքարելու և հողում միկրոօրգանիզմի ական պրոցեսներն ավելի ուժեղացնելու տեսակետից: Առվույտի տակ յեղած հողերի վարը ևս պիտի կատարել աշնանը:

Այդ բոլոր դեպքերում ել աշնան վարից հետո հողը չպիտի փոցխել, վորովհետև ստացված խորդուբորդությունն ավելի չե նպաստում մթնոլորտային տեղումների չուրացմանը և ձմեռն ել հողն ավելի ուժեղ ե յենթարկվում ցրտի ազդեցությանը:

Փորձերը և կոլտնտեսականների դիտողությունները ցույց են տվել, վոր աշնանավարը վորքան շուտ կատարվի, այնքան ել նրա դերը բերքի բարձրացման խնդրում ավելի մեծ կլինի, ուստի այն բոլոր դեպքերում, յերբ հնարավոր ե այդ վարը շուտ կատարել, պետք ե անհապաղ սկսել և վոչ մի դեպքում չհետաձգել մինչև ուշ աշուն:

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ՆԱԽԱՑԱՆՔԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Գարնանն առաջին հերթին անհրաժեշտ ե վարել այն հողերը, վորոնք աշնանից վարած չեն, ըստ վորում վարը պետք ե սկսել վաղ, հենց վոր հնարավոր յեղավ դաշտ դուրս դալ և հողային աշխատանքներն սկսել: Վարի ժամանակ խիստ հաշվի պիտի առնել հողերի առանձնահատկությունները և վոչ մի դեպքում չպիտի թույլ տալ վոչ ցիւվար և վոչ ել ուշացրած վար: Ծանր, հզոր վարելաշերտ ունեցող, զանդուբդանով և ալ կոճ-

դարմատավոր մոլախոտերով վաքակված հողերը պիտի վաքել 22—24 սմ խորությամբ, իսկ թեթև, ավազով հարուստ, փոքր վաքելաշերտ ունեցող և մոլախոտերից մաքուր հողերում վաքի խորությունը պիտի լինի 18—22 սմ (նայած հողերի առանձնահատկություններին)։

Առաջին տիպի հողերում անհրաժեշտ է մինչև ցանքը մի անգամ ևս կատարել խոր վար, ապա կրկնավար՝ 14—15 սմ խորությամբ և հետո ցանք, իսկ յերկրորդ տիպի հողերում պետք է բավականանալ միայն կրկնավարով։ Յուրաքանչյուր անգամ թե վաքելիս և թե կրկնավաքելիս անմիջապես, հենց ակոսների մեջ պիտի հավաքել մոլախոտերի մնացորդները և իսկույն փոցխել։ Փոցխել անհրաժեշտ է 2 անգամ՝ մեկը մյուսին հակառակ ուղղությամբ։ Ղանդուրդանի և չայիբի կոճղարմատները պիտի հավաքել նաև փոցխից հետո։

Աշնանը վաքած հողամասերի գարնանային խոր վարը պիտի կատարել անմիջապես, հենց վոր վերջանա աշնանից չվաքած հողերի առաջին վարը։ Բացի դրանից, այդ հողերում պիտի կատարել նաև կրկնավար՝ ցանքից առաջ։

Պիտի խիստ հետևել, վոր թե վարը և թե կրկնավաքն արտի բոլոր մասերում կատարվեն միահավասար խորությամբ և առանց խարակների։ Միատեսակ վար պիտի կատարել նաև անկյուններում գլխավար տալու ժամանակ։

Արաթ ստացող հողի գարնանավաքն անհրաժեշտ է կատարել ցանքից առնվազն 20—30 ոք առաջ (տարբեր հողերում այդ տևողությունը լինելու յի տարբեր), իսկ աշնանից վաքած հողամասերում նախ պիտի կատարել կրկնավար՝ 8—10 սմ խորությամբ, ապա արաթ, հետո նորից կրկնավար և ցանք։

Արաթի համար պիտի ընտրել ավելի հարթ ռելիեֆ ունեցող հողամասերը, վորովհետև թեք ռելիեֆ ունեցող դաշտերում հողի անհրաժեշտ խոնավացում չի կատարվում և արաթն սպասվող եփեկտ չի տալիս։ Արաթը պետք է կատարել այնպես, վոր ջուրը հավասարապես տարածվի դաշտում և հողի հավասար խոնավացում կատարվի։ Բացի դրանից, արաթ պետք է անել լավ խոնավունակ և դանդաղ չորացող հողերում, վորովհետև արազ չո-

րացող հողերում սերմերի ծլելու համար հողի վերին շերտում անհրաժեշտ քանակությամբ ջուր չի լինում, նրանց մի մասը չի ծլում և ստացվում է նոսր, վատորակ ցանք:

Թեք, խոնավությունն վատ պահող, ջրելուց հետո արագ չորացող հողամասերում անհրաժեշտ է կատարել ծլաջուր:

Նախքան արաթ սկսելը, բրիգադիրն ագրոնոմի հետ միասին պետք է շրջի արաթի յենթակա բոլոր հողամասերը և առանձին հողակտորների համար սահմանի արաթի առանձին ժամանակ, լեկնելով այն հիմնական սկզբունքից, վոր արաթը պետք է կատարել այն հաշվով, վորպեսզի հողի քեշը դա ցանքի ճիշտ ժամանակին, վորը պիտի վորոշված լինի նախորոք: Այն դեպքերում, յերբ հողամասի առանձին մասերը, անհավասար թեքություն ունենալու պատճառով, միաժամանակ քեշի չեն դալիս, չպետք է սպասել, վորպեսզի մյուս մասերը ևս քեշի դան, այլ անհրաժեշտ է այդ քեշի յեկած մասերը փոցխել: Հողի քեշը գալուն պես իսկույն պիտի կատարել կրկնավար՝ 8—10 սմ խորությամբ, առանց առը շուռ տալու, և անմիջապես փոցխել ու ցանել: Այն դեպքերում, յերբ վտանդ կա, վոր կրկնավարը կարող է ուշանալ, անհրաժեշտ է արաթած ամբողջ տրտը փոցխել նախքան այդ կրկնավարը: Արաթի համար նախորոք պիտի պատրաստել մարգեր, կորիներ կամ ալոսներ: Արաթի վերջին ժամկետը սահմանել մայիսի 5-ը, վորից հետո պիտի կատարել ծլաջուր:

Մարգերը, ալոսներն անհրաժեշտ է դցել լարի միջոցով և ուղիղ, վորպեսզի հետագայում բամբակի շարքերը ևս ուղիղ լինեն: Մարգերի լայնությունը պետք է խստորեն դիֆերենցիացիայի լենթարկել: հաշվի պետք է առնել թե աշխատանքների մեխանիզացիան և թե հողերի առանձնահատկությունները: Տրակտորային մշակման հաակացված հողամասերում մարգերի լայնությունը և միջշարքային տարածությունները պիտի հարմարեցնել տրակտորային կուլտիվացիային: Մարգում շարքերի թիվը տարբեր դեպքերում կարող է տատանվել 3—8-ի միջև:

Մարգոցելուց հետո մարգերի մեջ հողն անհրաժեշտ է հավասարեցնել: Այդ աշխատանքը կարելի յե կատարել և՛ բահով, և՛ քեթմեններով, և՛ զեզզագ փոցխով:

Մեր բամբակացան շրջանների հողերն առանձնապես կարիք են դրում աղուական պարարտանյութերի, իրենց եփեկալի տեսակետից 2-րդ տեղն են բռնում ֆոսֆորական պարարտանյութերը: Անհամեմատ ավելի լավ արդյունք է ստացվում այն դեպքում, յերբ հողին տրվում է աղուական և ֆոսֆորական պարարտանյութերի խառնուրդ: Այդ դեպքում բույսերի վեգետացիան միակողմանի պարարտացման հետեանքով չի յերկարում և բերքն էլ բարձր է լինում թե վարակապես և թե քանակապես:

Հանքային պարարտացում կատարելիս խիստ հաշվի պիտի առնել հողի առանձնահատկությունները, նրա պատմությունը, վարակվածությունը մոլախոտերով, ըստ վտրում նախ և առաջ անհրաժեշտ է պարարտացնել այն հողերը, վտրոնք մոլախոտերով ուժեղ վարակված չեն, ամբողջ վեգետացիայի ընթացքում ապահովված են ջրով և նախորդ տարիներում չեն պարարտացվել: Առավելալի տեղերը և չիմանները պիտի պարարտացնել մասնակիորեն և այն էլ սկսած բամբակի մշակման 2-րդ տարուց: Այն դեպքում, յերբ պարարտացվում է նախորդ տարում պարարտացրած, բայց թույլ և պակաս բերքատվություն ունեցող հող, պարարտանյութի դոզան պետք է պակաս լինի: Մոլախոտերով ուժեղ վարակված հողեր պարարտացնելիս պետք է քաղհանի աշխատանքները կատարել հաճախակի և մեծ խնամքով, այլ կերպ՝ պարարտացումից կստացվի վոչ ցանկալի արդյունք: Զինու և չիման հողերը պետք է պարարտացնել ֆոսֆորական պարարտանյութերով, վորի դոզաները յուրաքանչյուր անգամ պիտի վորոշվեն շրջանի ագրոպերսոնալի կողմից: Բոլորովին չպետք է պարարտացնել ճահճացած և աղիացած հողերը:

Պարարտանյութերը հող մտցնելուց առաջ պետք է մանրացնել և հողի մեջ մտցնել իբրև խառնուրդ:

Կալիական աղերը, ամոնիում սուլֆատը և քուսպը կարելի է սուպերֆոսֆատի հետ խառնել հողը մտցնելուց 10—15 օր առաջ, իսկ ամոնյակային սելիտրան և լեյնասելիտրան՝ հողը մտցնելուց անմիջապես առաջ և իսկույն հողի մեջ մտցնել: Այդ

խառնուրդն առանց հողի մեջ մտցնելու չպետք է պահել նույնիսկ մի օր:

Պարարտանյութերը հողի մեջ պետք է մտցնել աշնանը՝ օրառանկից առաջ, կամ վաղ գարնանը՝ առաջին խոր վարից առաջ, իսկ յեթե պարարտանյութն ստացվել է այդ վարից հետո, ապա պիտի մտցնել հետագա կրկնավարերից առաջ: Յերբ պարարտանյութն ուշ ստանալու պատճառով պարարտացում կատարվում է ցանքից անմիջապես առաջ, ապա պարարտանյութի վորոշ մասը պետք է լցանել և տալ կոկոնակալման ժամանակ, մեջլարքային տարածություններում նախապես կատարված ակոսներով, վորոշը պիտի ունենան 10—12 սմ խորություն, իսկ պարարտանյութը պիտի ծածկել վոչ պակաս 15 սմ խորությամբ: Դրանից հետո բամբակը պիտի ջրել 2—3 անգամից վոչ պակաս:

Բարձր բերք (25—30 g) տալու պարտադրություն վերցրած կոլտնտեսություններում, բրիգադներում և ողակներում պիտի սահմանել պարարտացման ավելի բարձր դոզաներ: Պարարտացման դոզաները տարբեր հողերում և տարբեր պայմաններում տարբեր են լինելու, ուստի դոզայի խնդիրը յուրաքանչյուր անգամ պիտի համաձայնեցնել ՄՏԿ-ի հետ և ղեկավարվել նրա տված ցուցմունքներով:

Անհրաժեշտ է խիստ հետևել, վորպեսզի պարարտանյութը չաշտում շաղ տրվի խնամքով և համահավասար: Դրա համար պետք է ընտրել փորձված մարդկանց և, բացի այդ, յուրաքանչյուր հողակտորի պարարտացումը պիտի կատարել նախորոք վորոշված և կշռված քանակի պարարտանյութով:

Շաղ տալուց հետո հողը պիտի իսկույն վարել, վորովհետև հողի յերեսին շաղ տրված պարարտանյութ թողնելը կարող է պատճառ դառնալ դրա մեջ յեղած անհրաժեշտութի վորոշ մասի կորստյան:

Ուժեղ քամիների ժամանակ չպետք է հանքային պարարտանյութ շաղ տալ:

Բամբակի պարարտացման համար լիովին պետք է ոգտագործել նաև տեղական բոլոր տեսակի պարարտանյութերը, այն է՝ գոմաղբը, մարդկանց կղկղանքը, թռչունների ծիրտը, առու-

ների մեջ յեղած տիղմը, քանդված շենքերի հողը, մոխիրը և այլն: Տեղակառն պարարտանյութերը ևս ավելի լավ արդյունք են տալիս, յերբ հողի մեջ մտցվում են աշնանը, ցրտահերկի ժամանակ, կամ վաղ գարնանը՝ առաջին խոր վարի ժամանակ: Այդ պարարտանյութերը դաշա փոխադրելուց և ցրելուց հետո հողն անմիջապես պիտի վարել, իսկ յեթե վարն ուշանում է, ապա պարարտանյութերը դաշտում պիտի պահել մեծ կույտերով և այնպես, ինչպես հրահանգված է Հողօգտագործատի կողմից:

Մոխիրը պետք է հողի մեջ մտցնել գոմաղբի հետ միասին: Գոմաղբի պարարտացում առաջին հերթին պետք է կատարել այն հողերում, վորոնք ունեն ֆիզիկական վատ կառուցվածք:

Յուրաքանչյուր հեկտարին պիտի տալ 30—35 տոնն տեղական պարարտանյութ: Բոլոր պարարտանյութերը պետք է պահել չոր շենքերում կամ ծածկոցների տակ, վորովհետև անձրևաջրերը նրանց միջից լվանում և հեռացնում են սննդանյութերի վորոշ մասը: Բացի այդ, խոնավ և վատ պայմաններում պահվելու դեպքում նրանք փչանում են:

ՍԵՐՄԱՑՎԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄԸ

Սերմացուն պետք է պահված լինի չոր պայմաններում, ունենա բարձր սորտային մաքրություն, թարմ և առողջ տեսք, բարձր բացարձակ կշիռ և ծլունակություն:

Բացի դրանից, ցանքը պիտի կատարել լինտերովկայի յենթարկած, ապա սև ու մերկ, փուշ, վոշ լրիվ զարգացած և անպետք սերմերից զտած ու ֆորմալինով տխտահանած սերմերով: Շատ կարևոր է նաև ցանվող սորտին հատուկ գույն ու տեսք չունեցող և վոշ տիպիկ բոլոր սերմերն անջատել և հեռացնել: Իբրև սերմացու անհրաժեշտ է հատկացնել այն սերմը, վորն ստացված է մինչև աշնան ցրտահարությունը հավաքած բամբակից: Ցրտահարությունից հետո հավաքած բերքի սերմն իբրև սերմացու չպիտի գործածել:

Ցանքը պիտի կատարել 85% և դրանից ել բարձր ծլունակություն ունեցող սերմերով: 85%-ից ցածր ծլունակություն ու-

նեցող սերմի յուրաքանչյուր առկասին սերմի քանակը պիտի
ավելացնել մեկ կիլոգրամով: 75%-ից պակաս ծլունակություն
ունեցող սերմացու ցանել բոլորովին արգելվում է:

Այն դեպքերում, յերբ ցանքից առաջ սերմերը թրջում են,
ապա այդ գործողությունը պիտի կատարել 30—40 օրանց ցանքից
առաջ՝ հոսող ջրի մեջ: Հոսող ջուր չլինելու դեպքում թրջել կա-
րելի չէ նաև տակառների կամ փոսերի մեջ, անհրաժեշտ է միայն,
վոր ջուրը թարմ լինի: Սերմերը ջրի մեջ դրվում են պարկերով
և թյնալես, վոր պարկերն ամբողջապես ծածկվեն ջրով: Պարկե-
րում սերմերը պետք է բռնեն նրանց $\frac{1}{3}$ մասը: Յերբ թրջելուց
հետո ցանքը վորևե պատճառով ուշացել է և սերմերը ավել են
2—3 մմ ավելի յերկար ծիլեր, ապա կտտեպորիկ կերպով պետք
է արգելել նման սերմեր ցանելը: Շարքացանի աշխատանքն ան-
խափան դարձնելու համար անհրաժեշտ է թրջած սերմերին խառ-
նել մոխիր և ապա տրորել՝ իրարից անջատելու համար:

ՑԱՆՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Ցանքը պետք է հաջորդի նախացանքային աշխատանքներին
անմիջապես, մանավանդ արաթի դեպքում:

Խորհրդային Հայաստանում բամբակի վեգետացիայի շրջա-
նը համեմատաբար այնքան էլ չերկար չի, և բամբակի կնգուղներ-
ի վորոշ մասը մինչև աշնան ցրտերը չի հասունանում և մեռնում
է ցրտահարությունից: Այն կնգուղներն էլ, վորոնք բացվում են
ցրտահարությունից հետո, տալիս են ցածր վորակի բամբակ: Այդ
և պատճառը, վոր մեզ մոտ ցանքի ժամանակի ճիշտ ընտրություն-
ը և առանց ուշացումների ցանք կատարելն ունի կարևորագույն
նշանակություն: Դա անհրաժեշտ է նաև սերմերի միահավասար,
համաչափ (дружно) ծլելու, ինչպես նաև բույսերի հետագա
զարգացումն ապահովելու համար: Բամբակի ցանքը պետք է սկսել
այն ժամանակ, յերբ անցել է դարձան ցրտահարության վտանգը

Անալիզի լենթարկելով տարբեր շրջանների ոգերեութաբա-
նական տվյալները 1922—1934 թ. ներառյալ՝ գալիս ենք այն
յեզրակացության, վոր Հայաստանի բամբակացան տարբեր շրջ-

ջաններում ցանքը պիտի կատարել ապրիլի 20—22-ից մինչև
 մայիսի 5—10-ը: Տափան անելու աշխատանքներն սկսվելու յեն
 ապրիլի 25-ից, յերբ ծլաջրից հետո յեկել և հողի քնշը, և վեր-
 ջանալու յեն մայիսի 10—15-ին: Ցանքի ժամանակը վորոշելիս
 հաշվի պիտի առնել այն, վոր սերմերի ծլելու տևողության վրա
 խոշոր նշանակություն ունի հողի ջերմությունը: Փորձերը ցույց
 են տվել, վոր յերբ ցանքը կատարվում և շատ վաղ (մարտի վեր-
 ջին կամ ապրիլի սկզբին), ապա սերմերն բնկնելով ցուրտ և խո-
 նավ հողի մեջ՝ այնքան ժամանակ չեն ծլում, մինչև վոր հողի
 ջերմությունը 13°—14° ջ տվելի յե բարձրանում: Սերմերը յերկար
 ժամանակ մնալով սառը հողում (15—20 օր)՝ տալիս են թույլ,
 դեղին և նուրբիսկ դորշագույն շաքիլներ: Բացի դրանից, սառը և
 խոնավ հողերում յերկար մնացող սերմերի խոշոր մասը բոլորո-
 վին չի ծլում և հոտում և, վորի հետևանքով կամ ցանքի տարա-
 ծությունն և ոչակոսում, կամ մենք ստիպված ենք լինում ուշա-
 ցած կրկնացան կատարել: Ժամանակին, այսինքն՝ սկսած ապրի-
 լի 20—22-ից մինչև մայիսի առաջին տասնորյակը, ցանված սեր-
 մերը սովորաբար ծլում են 5—10-րդ օրը, ծիլերը յերևում են
 միահավասար, լինում են առողջ, մուգ-կանաչ գույնի և հեշտու-
 թյամբ ել դիմադրում են միջատներին ու հիվանդություններին:

Փորձերը ցույց են տալիս, վոր ուշ ցանքերը 3—5-րդ օրն
 արդեն ծիլեր են տալիս, վորովհետև այդ ժամանակ հողը տաք և
 լինում: Ծիլերը յերևում են միասին և լինում են առողջ: Սակայն
 վորքան ել ծիլերի դրությունը լավ և լինում, բայց և այնպես
 ուշ կատարած ցանքը չի տալիս այն արդյունքը, ինչ արդյունք
 ստացվում և ճիշտ ժամանակին արած ցանքից, վորովհետև վոր-
 քան բամբակն ուշ և ցանվում, այնքան ել դարդացման համար
 քիչ ժամանակ և մնում մինչև աշնան ցրտերը, վորը մեր պայ-
 մաններում ունի խիստ բացասական նշանակություն:

Ցուրաքանչյուր շրջանում, կոլտնտեսությունում և բրիգա-
 դում ցանքի սկիզբը և վերջը պիտի սահմանեն և ճշտեն հողբա-
 վինը և ՄՏ կայանը, հաշվի առնելով հողի ջերմությունը և փորձ-
 ված կոլտնտեսականների ու ագրոպերսոնալի դիտողությունները:

Ցանքը պետք և սկսել առաջին հերթին թեթև և արագ չո-

բոցող հողերում և աստիճանաբար անցնել ավելի ծանր հողերի ցանքին:

Ծլաջրի դեպքում ցանքի սկիզբը պիտի համարել այն ուրը, յերբ բամբակը ջրվել է:

ՑԱՆՔԻ ԽՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, ՆՈՐՄԱՆ ՅԵՎ ՍՏՈՒԳՈՒՄԸ

Ցանքի խորության հարցը վորոշելիս հաշվի պիտի առնել հողի ֆիզիկական և մեխանիկական կազմի առանձնահատկությունները, նախապատրաստական աշխատանքների վորակը, հողի վերևի շերտի խոնավության չափը, ցանքի ժամանակը, մըթնոլորտային տեղումների լարվածությունը (ջերմության, քամիների, ամպամածության, տեղումների) և այլն: Բոլոր դեպքերում էլ ցանքի խորությունն ըստ առանձին հողերի պիտի վորոշի ագրոնոմը՝ կոյտնտեսականների ոգնությամբ:

Միջին հաշվով դարձան արաթ անելու դեպքում ցանքի խորությունը պիտի տատանվի 5—6 սմ սահմաններում, իսկ ծլաջրի դեպքում՝ 3—4 սմ սահմաններում:

Վաղ ցանք կատարելու դեպքում սերմերը պիտի ցանել համեմատաբար ավելի «սաղը» (յերեսանց), ուշ ցանելու դեպքում՝ խոր:

Ցանքից առաջ պիտի կանոնավորել շարքացանն այնպես, վոր նա ցանի այնքան սերմացու և այնպիսի խորությամբ, ինչպիսին վորոշված է նախորդը: Ցանքը պիտի կատարել բացառապես ուղիղ շարքերով, վոր մի դեպքում թույլ չտալով ծռւածութիւն, ձևավոր ցանք: Այդ իսկ տեսակետից արաթ արած հողերում ցանքն անպայման պետք է կատարել մարկչորով:

Մեկ հեկտարին պիտի ցանել 75 կիլոգրամ սերմացու: Միջշարքային և միջբնային տարածությունները տարբեր հողերում տարբեր պիտի լինեն: Այդ տարածությունները սահմանելիս հաշվի պիտի առնել աշխատանքների մեխանիկացիան, հողերի ուժեղ կամ թույլ լինելը, ստորերկրյա ջրերի մոտիկությունը և այլն: Այն հողերում, ուր ցանքը և մշակությունը կատարելու յեն տրակտորով, միջշարքային տարածությունները պետք է հարմարեցնել մշակող և բերքահավաք կատարող մեքենաների պահանջներին:

Ընդհանուր առմամբ միջշարքային տարածությունների լայնությունը պիտի տատանվի 55—70 սմ սահմաններում, վորը յուրաքանչյուր կոլտնտեսության, յուրաքանչյուր հողամասի համար հշտվում է տեղում, ՄՏԿ-ի կողմից: Ցանկիս խիստ պիտի հետևել, վորը չցանված շարքեր չլինեն վոչ գլխադարձերում և վոչ ելարտի մեջ: Նման դեպքեր նկատելիս շարքերը պիտի լրացնել ձեռքի ցանք կատարելով: Բարձրորակ ցանք ապահովելու համար այդ աշխատանքները պիտի հանձնարարել դասընթացներում սովորած և փորձված մարդկանց, վորոնք պիտի լավ տիրապետեն ցանքի տեխնիկային: Դրա հետ մեկտեղ, խիստ պիտի հետևել, վորպեսզի ցեխ, ինչպես նաև չորացած (արաթի դեպքում) և ապա կոշտոտ հողերում ցանք չկատարվի: Ցանքը գիշեր ժամանակ և ապա չդրած ու չախտահանած սերմերով պիտի արդելվի:

Ցանքից հետո սխտեմատիկորեն պիտի ստուգել դաշտերը՝ ժամանակին պարզելու սերմերի ծլման ընթացքը, ինչպես նաև ծիլերի դրությունը: Այն դեպքում, յերբ սերմերը ցանված են նորմալ խորությամբ, բայց հողի չորության պատճառով ծիլերը 40% -ով բացակայում են, պետք է անմիջապես դաշտը նորից ջրել: Յեթե սերմերը չեն ծլել խոր ընկնելու պատճառով, ապա անհրաժեշտ է անմիջապես կրկնացան անել, իսկ յերբ բաց են մնացել վորոշ շարքեր միայն, ապա պիտի շարքերում թրջած սերմերով բնացան կատարել: Մասնակի վերանորոգման դեպքում դարձյալ պետք է տնկել թրջած սերմեր և բներով:

Թե կրկնացանի և թե վերանորոգման աշխատանքները պետք է վերջանան մինչև մայիսի 15-ը:

ԲԱՍԲԱԿԻ ՑԱՆՔԵՐԻ ԽՆԱՄԲԸ ՅԵՎ ՆՐԱ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԵՐՔԻ ԲԱՐՁՐԱՑՍԱՆ ԽՆԴՐՈՒՄ

Բամբակի բերքատվության բարձրացման խնդրում մեծ նշանակություն ունի ցանքերի խնամքը: Բաղմաթիվ փորձերն ու դիտողությունները ցույց են տվել, վոր ցանքերի վատ մշակումն ու սխալ կատարված ագրոտեխնիկական ձեռնարկումները միշտ ել առաջ են բերել բերքի ուժեղ անկում: Այդ սխալներից խու-

տափելու և բամբակի բարձր բերքատվությունն ապահովելու համար անհրաժեշտ և գործն աշխատ Կաղմակերպել, վորպեսզի խնամքին վերաբերող բոլոր աշխատանքները կատարվեն ժամանակին ու արագ և վորակական բարձր ցուցանիշների նշանաբանի տակ: Անհրաժեշտ ազդրոտելխնիկական պահանջները ժամանակին, լրիվ և ճիշտ կատարելու միջոցով (խնամքով կատարված քաղհան, ջուր, նոսրացում, փխրեցում և այլն) մեզ կհաջողվի ազդել բամբակենու նորմալ զարգացման համար պահանջվող պայմանների վրա, բարձրացնել բերքատվությունը և կատարել ու դերակատարել պետական առաջադրանքը:

Բամբակի ցանքերի խնամքին վերաբերող աշխատանքները հետևյալներն են. տափան կամ փոցխ՝ ցանքից հետո, քաղհան և կուլտիվացիա, նոսրացում և ջուր: Վնասատուների և հիվանդությունների դեմ տարվող պայքարը նախնայես խնամքի աշխատանքների մեջ և մտնում, քայց դրա մասին մենք այստեղ չենք խոսելու:

ՏԱՓԱՆ ԿԱՄ ՓՈՑԽ ՑԱՆՔԻՑ ՀԵՏՈ

Ծլաջուր տալուց (վորը տրվում և ցանելուց անմիջապես հետո) մի քանի օր հետո, յերբ յեկել և հողի «քեշը», մարդերի յեբկարությամբ պիտի կատարել տափան կամ փոցխ: Դա շատ կարևոր գործողություն և՛ ստացված կեղևը ջարդելու և նորածիլ մոլախոտերը վռնչացնելու համար: Յեթե տափանելիս կամ փոցխելիս բամբակի վաղ յերևացող վորոշ ծիլեր կտրվում և վռնչանում են, դրանից չպիտի վախենալ: Հասկանալի է, վոր այդ աշխատանքը վոչ կարելի է ուղացնել և վոչ ել շուտ կատարել, վորովհետև առաջին դեպքում կկտրատվի բամբակի ծիլերի մեծ և ամենաառողջ մասը, իսկ յերկրորդ դեպքում հողը կավաղվի: Արաթած արտերը պիտի փոցխել այն դեպքերում, յերբ անձրևի պոտճառով հողի կեղևակալման վտանգ և ստեղծվել. այդ դեպքում հողի չորանալը և կեղև կաղմելը կանխելու համար փոցխել անհրաժեշտ և առանց հապաղումների՝ 1—2 օրվա ընթացքում:

ՔԱՂՀԱՆ ՅԵՎ ԿՈՒՆՏԻՎԱՑԻԱ

Քաղհանի և կուլտիվացիայի նպատակն և պայքարել մոլախոտերի դեմ և ստեղծել բարենպաստ պայմաններ՝ կուլտուրական

ըույսերի դարգացման համար: Մոլախոտերի դեմ կռիվելու աշխատանքներն սկսվում են նախքան ցանքը և մեծ արդյունք են առաջացնում, յերբ նրանք ճիշտ են կատարվում: Աշնանային խոր վաթի, դարնանն իր ժամանակին և ճիշտ կատարված կրկնավարը և փոցխելը, միջնակներից և առուների վրայից սխառեմատիկորեն մոլախոտերի վոչնչացնելը, ժամանակին կատարված ցանքը և փխրեցումները մեծ ազդեցություն են թողնում բամբակի հետագա դարգացման վրա և մեծապես հեշտացնում են ցանքի նկատմամբ կիրառվելիք խնամքը: Հակառակ դրություն է ստեղծվում, յերբ ցանքին նախորդող աշխատանքները կատարվում են անփութ և անխնամ:

Քաղհանի և կուլտիվացիայի աշխատանքները բաժանվում են յերկու մասի—քաղհան և կուլտիվացիա՝ միջադրային տարածություններում և քաղհան ու փխրեցում՝ շարքերում: Ցանքից վորոշ ժամանակ անց, յերբ լերևում են բամբակի մասսայական ծիլերը, պիտի կատարել առաջին մշակումը (կուլտիվացիա՝ շաքրածիջյան տարածություններում և քաղհան՝ շարքերում): Այդ մշակման ժամանակ կուլտիվացիան պիտի կատարել այնպես, վոր հողի շերտը կտրվի և առանց շուռ դալու տեղում մնա Դրա համար կուլտիվատորի սովորական թաթերի փոխարեն պիտի գործադրել կտրող և սուր դանակներ: Առաջին կուլտիվացիան պիտի կատարել նաև այն հաշվով, վոր կողքերի կտրող դանակները շարքերից մոտ 10 սմ հեռու մնան: Հետագա կուլտիվացիաների ժամանակ առջևից պիտի դնել փխրեցնող թաթեր, կողքերից՝ կտրող դանակներ և հետևից՝ սադաձև թաթեր:

Հաջորդ մշակումները, նայած հողի մոլախոտերով վարակված լինելու չափին, այդ մոլախոտերի տեսակներին, հողի կեղևվակալելու առտիճանին, պիտի կատարել 12—17 րը մեկ անգամ: Մշակման թիվը տարբեր տեղերում լինելու յե տարբեր և կախված է լինելու վեգետացիայի ընթացքում բամբակին արվող ջրի թվից, հողային տիպերի առանձնահատկություններից և այլն: Ընդհանուր առմամբ ամբողջ վեգետացիայի ընթացքում ցանքերը պիտի մշակվեն 4—5 անգամից վոչ պակաս, իսկ մոլախոտերով ուժեղ վարակված հողերում դրանից ել ավելի: Այդ աշխատանք-

ները պիտի կատարել այն հաշվով, վոր բամբակի ցանքերը միշտ լինեն մոլախոտերից միանգամայն մաքուր և վուխը վիճակում։ Մաքուր պիտի պահել նաև մշակվող հողամասերում գտնվող բոլոր խոպան տարածությունները, թմբերը, ջրատար առուները, միջնակները և այլն, վորոնք պիտի քաղհանվեն բամբակի բոլոր մշակութային գույքնթաց։

Մոլախոտերի դեմ պայքարելու և բույսերի դարգացման պայմանները լավացնելու տեսակետից կարևոր է մեծ ուշադրություն դարձնել մշակման խորության վրա, ըստ վորում դանդուրդանով և այլ կոճղարմատավոր մոլախոտերով վարակված հողերում մշակման խորությունը պիտի լինի 10—12 սմ, իսկ մնացած դեպքերում՝ 8—10 սմ։

Պատատուկով վարակված դաշտերում նախ պիտի շարքերում կատարել ձեռքի քաղհան և հետո նոր կուլտիվացիա՝ միջարքային տարածություններում։ Մնացած բոլոր դեպքերում նախ պիտի կատարել մշակման աշխատանքները միջարքային տարածություններում և ապա նոր քաղհան՝ շարքերում։

Յուրաքանչյուր անգամ վեգետացիոն ջրից, ինչպես նաև հորդ անձրևից հետո անսլայման պետք է կատարել բամբակի ցանքերի մշակում, վորովհետև ջրելուց հետո հողը կեղև և կաղձում, վորը դժվարացնում է ոգի մուտքը հողի մեջ և նպաստում է ջրի գոլորշիացմանը հողի մակերեսից, իսկ բույսերի դարգացման այդ շրջանում ամեն մի առիթ, վորը պակսեցնում է ինչպես ջրի և սննդանյութերի, այնպես էլ թարմ ոգի քանակը հողում՝ պատճառ է դառնում նաև բույսերի թույլ դարգացման, պրտդավիժման, ապա և բերքի անկման։ Այստեղից պարզ է, վոր մեծ է կուլտիվացիայի և քաղհանի դերը վեգետացիոն ջրումներից հետո թե ոգի մուտքն ու յեղը հեշտացնելու և թե հողի մեջ չեղած ջուրը խնայողարար ծախսելու խնդրում։ Պնդացած և կեղևվակալած հողերում ստեղծվում է մազական անցքերի անընդհատ սխառնում, վորոնց միջով ջուրն անարգել բարձրանում և գոլորշիանում է հողի մակերեսից։ Այդ մազական անցքերի խախտումը, վորոշ խորությամբ, ստեղծում է հողի մակերեսի վրա դատիշ շերտ, նվազեցնում է խոնավության գոլորշիացումը և հեշտացնում թարմ ոգի մուտքը հողի մեջ։

Մեղ մոտ մշակման աշխատանքները պիտի կատարել մո-
տավորապես հետևյալ հերթականությամբ:

Ցանքից մոտ 20—30 որ հետո պիտի սկսել առաջին քաղ-
հանը և կուլտիվացիան և ավարտել հունիսի 1-ին:

Յերկրորդ քաղհանն ու կուլտիվացիան պիտի կատարել
այս առաջին քաղհանից մոտ 12—15 որ հետո: Մեղ մոտ այդ աշ-
խատանքները պիտի սկսել հունիսի 1-ից և վերջացնել նույն
ամսի 15-ին:

Յերրորդ քաղհանը և կուլտիվացիան պիտի սկսել հունիսի
16-ին և ավարտել հունիսի 5-ին:

Զորորդ քաղհանն ու կուլտիվացիան պիտի կատարել հուլի-
սի 6-ից մինչև նույն ամսի 25-ը, հինգերորդ քաղհանը պիտի
սկսել հունիսի 26-ին և ավարտել ոգոստոսի 10-ին: Դրանից հե-
տո, յեթե վերոջ արտերում զարգանում են դանդուղանք, կպչու-
կը և ուրիշ մոլախոտերը, ապա պիտի կատարել լրացուցիչ մշա-
կություն ևս, վորն սկսվելու չե ոգոստոսի 11-ից և վերջանալու
չե նույն ամսի 25-ին:

Այսպես, ուրեմն, համարյա բոլոր շրջանների համար վերջին
մշակումը տեղի չե ունենում մոտավորապես ոգոստոսի 3-րդ տաս-
նորյակում: Կարող են լինել դեպքեր, յերբ հողի պակաս բերրիու-
թյան կամ ուրիշ պատճառներից բամբակենին վերջին ջրից
հետո ել չկարողանա շաքերը լցնել: Նման դեպքերում մոլա-
խոտերի զարգացումն անխափան կշարունակվի նաև դրանից հե-
տո, ուստի անհրաժեշտ ե դրանք հեռացնել ձեռքով:

Բամբակի ցանքերի կուլտիվացիան և քաղհանը կարող են
սալ զգալի եփեկտ միայն այն դեպքում, յերբ կատարվում են
ժամանակին, առանց ուշացումների և բարձրորակ, յերբ մոլախո-
տերը դեռ նոր են ծիլեր արձակել և զգալի բարձրության չեն
հասել: Ուստի, յեղնելով մշակման վերոհիշյալ ժամկետներից՝ յու-
րաքանչյուր շրջան, յուրաքանչյուր կուլտնտեսութուն ապրոնումի
ոգնությամբ պետք ե կոնկրետացնել այդ թվերը և աշխատանք-
ներն սկսելու և վերջացնելու այնպիսի ժամկետներ մշակի, վո-
րոնք համապատասխանեն իրենց պայմաններին և ամենից լավ
ապահովեն բամբակենու ուժեղ զարգացումն ու բարձր բերքա-
տվությունը:

Նոսրացման նպատակն է ստեղծել բամբակենու համար այն-
պիսի խտութիւն, զարգացման այնպիսի միջավայր, յերբ հողի
ողտադործումը կատարվում է ամենառացիոնալ կերպով: Սովո-
բարար բամբակի ծիլերը յերեւելուց հետո նոսրացում էի կատար-
վում, և բույսերը զարգանում են այն խտությամբ, ինչ խտու-
թյամբ ծլած են լինում: Նորմալ պայմաններում այդ խտութիւնը
շատ մեծ է լինում և նոսրացման ուղացումը մեծապես պակա-
սեցնում է բամբակի բերքը:

Մեծ մասամբ կարիք է լինում հեռացնել ծլած բույսերի խո-
շորագույն մասը, վորով և զարգացման նորմալ պայմանների մեջ
են դրվում մնացած բույսերը: Բանի վոր բույսերի ճիշտ խտու-
թյուն վորոշելը, ապա դրա համապատասխան նոսրացում կատա-
րելն ապահովում է բույսերի հետագա արագ զարգացումը և բեր-
քատվության բարձրացումը, ուստի այդ գործողութիւնը պիտի
արժանանա հատուկ ուղադրության և կատարվի ժամանակին ու
ճիշտ: Սոշոր նշանակութիւն ունի առաջին նոսրացման ժամանա-
կը: Շատ վաղ նոսրացում կատարելու դեպքում մեծանում է մո-
նոպոդիալ ճյուղերի տոկոսը, մի հանգամանք, վոր բացասական
նշանակութիւն ունի բերքի բարձրացման տեսակետից, իսկ ուշ
կատարված նոսրացման դեպքում ել քշանում է ճյուղերի և կըն-
դուղների թիվը, ուշանում է նրանց հասունացումն ու բացվելը:
Յեւ այսպես, այդ կարևոր գործողության—նոսրացման—թե
ուղացումը և թե վաղ կատարելը վատ և անդրադառնում բերքա-
տվության վրա:

Նոսրացնելիս պիտի ուղադրության առնել բույսի ընդհա-
նուր զարգացման տեմպը, յեղանակները, հիվանդութիւնների և
ֆուսարիոտների տարածված լինելու չափը:

Յեկնելով այդ բոլորից՝ Հայաստանի բոլոր շրջաններում
առաջին նոսրացման կարելի է և պետք է անցնել այն ժամա-
նակ, յերբ բույսերի մեծ մասի վրա կա՝ 1—2 իսկական տերե,
(յեթե միայն լավ յեղանակներ են և բացակայում են ֆուսարիոտ-
ներն ու հիվանդութիւնները):

Նոսրացումն սկսվում է մոտավորապես մայիսի 18-ից և ավարտվում է նույն ամսի վերջին, այսինքն՝ առաջին քաղհանի ժամանակ: Յեթե յեղանակը ցուրտ է և տարածված են վնասատուներ ու հիվանդություններ, ապա նոսրացումը պիտի սկսել մի քանի որով ուշ: Յուրաքանչյուր մի բնում պիտի թողնել 2 առողջ բույս, իսկ բունը բնից՝ 10—12 սմ հեռավորության վրա: Յերկրորդ և վերջնական նոսրացումը պիտի կատարել այն ժամանակ, յերբ յերևան են յեկել 4—5 իսկական տերև, ավարտելով այդ գործողությունը 15/VI-ին: Այս անգամ ամեն մեկ բնում պիտի թողնել 2 բույս, իսկ բների հեռավորությունը միմյանցից՝ 20—25 սմ:

Նոսրացման վերջում արտում պիտի լինի հետևյալ դրությունը՝

Միջշաբթի տարած.	50 սմ,	միջբնի տարած.	20 սմ,	բույսերի թիվը հեկտ.	վրա	182000		
»	»	60 »	»	»	»	»	166000	
»	»	60 »	»	»	»	»	»	133000
»	»	65 »	»	»	»	»	»	153000
»	»	65 »	»	»	»	»	»	123000
»	»	70 »	»	»	»	»	»	143000
»	»	70 »	»	»	»	»	»	114000

Պարզ է, վոր թե միջշաբթային և թե միջբուսային տարածությունները վորոշվելու և ճշտվելու յեն տեղերում, ըստ վորում ուժեղ հողերում այդ տարածությունները մոտ 5 սմ-ով ավելի պիտի լինեն, քան թույլ հողերում: Յանքի խորությունը վորոշելիս միշտ պիտի առաջնորդվել հողի ապրիոնալ ոգտագործման մոմենտով և մշակման աշխատանքների մեխանիզացման նպատակով անհրաժեշտությամբ: Մոտացության չպիտի տալ նաև սորոսի առանձնահատկությունները:

Նոսրացումը պիտի կատարել ձեռքով, ըստ վորում պիտի հեռացնել թույլ, հիվանդ և վնասված բույսերը, թողնելով առողջ և լավ զարգացածները: Նոսրացումը պիտի կատարել մեծ խնամքով և այնպես, վոր թողնվելիք բույսերը չվնասվեն, իսկ հանած բույսերը դաշտից պիտի հեռացնել: Նոսրացնել անհրաժեշտ է քաղհանից և կուլտիվացիայից հետո, նրանցից անկախ, վորի համար պիտի առանձնացնել վորձված մարզկանց:

Վոռոգվող շրջաններում ջրելը մի հողոք միջոց է բույսերի բերքատվությունը բարձրացնելու համար:

Հայաստանի բամբակացան շրջաններում մթնոլորտային տեղումներն այնքան քիչ են (մոտ 270 մմ) և նրանց բաշխվածությունը տարվա տարբեր յեղանակներին այնքան աննպաստ է, վոք առանց արհեստական վոռոգման բամբակի մշակությամբ զբաղվել չի կարելի: Դրա հետ մեկտեղ լինում են դեպքեր, յերբ բամբակն այնքան են ջրում, վոք դրանից բույսերը դեղնում են, նրանց արմատները հողում զգում են թթվածնի պակաս, վոքի հետևանքով տեղի յե ունենում ծաղիկների և կոկոնների վիժում: Բացի այդ փաստից, նրանք դրանով անարդյունավետ կերպով են ծախսում ջրային ռեսուրսները, ուստի և ընդհանրապես փաստ են պատճառում մեր ժողովրդական տնտեսությանը: Ահա այդ պատճեններից խուսափելու համար անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչ ձևերով և յերբ պիտի ջրել բամբակը

Հայտնի յե, վոք բամբակի բերքը կախված է վոչ միայն բույսերի վրա յեղած կնգուղների ընդհանուր թվից, այլ նախ և առաջ նրանից, թե այդ կնգուղների վոք մասն և բացվում մինչև «շախտաները» և ինչպիսի քաշ ունեն այդ կնգուղները: Այս իսկ տեսակետից մեծ նշանակություն ունի բամբակենու նկատմամբ ջրային ճիշտ աեժիմ պաշտպանելը, վոքովհետև այդ ոեժիմը մեծ ազդեցություն է ունենում բամբակի ծաղկելու, հասունանալու և կնգուղների բացվելու ընթացքի վրա:

ԶՐԵԼՈՒ ԶԵՎԵՐԸ

Բամբակի ջրելու մի քանի ձևեր գոյություն ունեն (ակոսներով, սովորական մարգերով, «լաքաններով» և այլն), սակայն դրանցից մեզ մոտ առաջժմ յերկուսն ունեն գործնական նշանակություն: Դրանցից մեկը մեր սովորական ձևով մարգերի վրա ջրելը բաց թողնելն է, իսկ մյուսը՝ ակոսներով ջրելը:

Մարգերով ջրում են այն տեղերում, ուր հողի մակերեսը

հարթ է: Զգալի թեքություններ և անհարթություններ ունեցող հողերում այս ձևով ջրելու դեպքում արտի խոնավացումը տեղի չէ ունենում անհավասար: Այս դրությունն ավելի ևս վատթարանում է, չերբ մարդերը շատ յերկաթ են լինում: Այդ և պատճառը, վոր մեզ մոտ սովորաբար շատ յերկաթ մարդեր չեն շինում, «կոճակներ» են տալիս և դիմում են մի շարք այլ միջոցների արտը հավասարապես ջրելու համար: Շատ կարճ մարդեր շինելու դեպքումն էլ ջուրը լավ չի ծծվում հողի մեջ և բամբակը դրանից առժեռում է:

Ջրելու յերկրորդ և ամենալավ յեղանակը համարվում է ալոսներով ջրելը: Այս ձևով ջրելու համար ամեն անգամ, ջրելուց առաջ, շարքերի մեջ կուլտիվատորով կամ բուլկիցով բաց են անում ալոսներ, և նրանց միջոցով բաց թողնում ջուրը: Զուրն ալոսներով պետք է բաց թողնել բարակ և թույլ հոսանքով: Այդ քանն ավելի կարևոր է ջրելու սկսողում: Աստիճանաբար ջրի հոսանքը կարելի չէ ուժեղացնել, յերբ այն հասել է արդեն ալոսների կեսերին: Թույլ հոսանքի դեպքում ջուրը ծծվում է հողի մեջ ավելի խոր և աստիճանաբար, և հողի կնձիկների քայքայում ու փոշիացում շատ քիչ է լինում: Ալոսի կողքերը նույնպես աստիճանաբար են խոնավանում և չեն քանդվում ջրի ուժեղ հոսանքից:

Ուժեղ հոսանքի դեպքում ալոսների կողքերի և հատակի հողի մասնիկները փշրվում, փոշի յեն դառնում, վորի պատճառով ջուրը մեծ դժվարությամբ է ծծվում հողի մեջ:

Թույլ հոսանք պիտի լինի առանձնապես անհարթ և թեքություն ունեցող հողերում, հակառակ դեպքում ջրելը կդառնա ֆառակար գործողություն:

Ուժեղ թեքություն ունեցող հողերում ալոսները պիտի բաց անել թեքությանն ուղղահայաց և ջուրը բաց թողնել թույլ հոսանքով:

Ալոսներով ջրելու դեպքում ալոսի վերին մասը պիտի ամրացնել, իսկ վերջին մասում պիտի շինել ավելորդ ջուրը դուրս տանող առու (ջրհավաք առու): Զուրն ալոսով պետք է հոսի այնքան ժամանակ, մինչև վոր թմբերը սկանան:

Մեզ մոտ տեղի դիրքով և հողային տաանձնահատկություններով բոլոր հողերն ել չպետք և դրվեն ակոսային ջրի տակ, ուստի ակոսաջուր կատարելու համար անհրաժեշտ և ազրոնոթի հետ միասին ընտրել հարմար հողեր:

Ակոսներն իրենց հերթին կարող են լինել ծանծաղ և բաց, վորք մինչև այժմ կիրառվել և Հայաստանում, և խոր ու փակ: Խոր ու փակ ակոսներով ջրելու ձևը նոր և և առաջարկվել և պրոֆ. Շարովի կողմից: Այս ձևը սովորական ակոսաջրից տարբերվում է նրանով, վոր ակոսներն արվում են ավելի խոր — 20 սմ խորությամբ և վերջում ել փակ են լինում: Ջուրն ակոսներում մնալով աստիճանաբար ծծվում և հողի մեջ և մեծապես նպաստում բերքի բարձրացման: Այդ ձևն ունի մի շարք առավելություններ ևս: Մեր պայմաններում այդ ձևի վրադրում 1936 թվին կիրառվելու յե առաջին անգամ և կրելու յե փորձնական բնույթ:

Հետաքրքիր և այժմ պարզել, թե բամբակի ցանքերը յերբ և քանի անգամ պիտի ջրել:

ՋՐԵԼՈՒ ԹԻՎԸ ՅԵՎ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ

Վստողման թիվը և ժամկետներն այնպես պիտի կարգավորել, վոր բամբակենին բավարարված լինի ջրով՝ պահանջված ժամանակ և պահանջված քանակությամբ: Պահանջից ավելի ջուր տալու դեպքում ուժեղ չափով աճում են բամբակենու վեգետացիոթ մասերը, քիչ կոկոններ են ստացվում, ուշանում և նրա ծաղկելն ու հասունանալը, դրա հետևանքով ել պակասում և բերքը: Պակաս ջուր տալու դեպքում բույսը դարգանում և անբավարար, տեղի յե ունենում կոկոնների և ծաղիկների դալի կորուստ և դրանից դարձյալ պակասում և բերքը:

Բամբակի վեգետացիոն ջրերը տալու ժամանակ հաշվի պիտի առնել յուրաքանչյուր առանձին հողամասի առանձնահատկությունները և թիվն ու ժամկետները խիստ դիֆերենցիացիայի յենթարկել, ըստ վորում թույլ, սակավազոր և ուժեղ թեքություն ունեցող հողերն անհրաժեշտ և ջրել համեմատաբար ավելի հաճախակի, առաջին ջուրը պիտի տալ ավելի շուտ, քան

վերջինն ավելի ուշ: Դրան հակառակ՝ ծանր, ուժեղ, խոնավուհանկ
և քիչ թեքություն ունեցող հողերում բամբակը պիտի ջրել վոչ
հաճախակի, առաջին ջուրը պիտի տալ ուշ, իսկ վերջինը՝ շուտ:
Պակաս թվով ջուր պիտի ստանան նաև այն հողերը, վորոնց ստո-
րյերկրյա ջրերը բարձր են: Տնտեսությունում պակաս ջուր լինելու
դեպքում առաջին հերթին պիտի ջրել պարարտացրած հողերը:
Ջրելու աշխատանքները պիտի կատարվեն անընդհատ, թե ցերեկ
և թե գիշեր, ըստ վորում ջրել թույլատրվում է միայն մոլախո-
տերից աղատված հողամասերը:

Յեղնելով մինչև այժմ ասածներից և հաշվի առնելով հողերի
առանձնահատկությունները՝ մեր բամբակացան առանձին շրջան-
ներում կարելի չէ սահմանել ջրելու հետևյալ թիվն ու ժամկետները:

Մեկ անգամ ջրվող բամբակը

Առաջին ջուր՝ մայիսի 15-ից մինչև հուլիսի 30-ը

Յեղնելու անգամ ջրվող բամբակը

Առաջին ջուր՝ հունիսի 20-ից մինչև հուլիսի 20-ը

Յերկրորդ » հուլիսի 16-ից մինչև ոգոստոսի 15-ը

Լրացուցիչ » ոգոստոսի 16-ից մինչև ոգոստոսի 30-ը

Յերեք անգամ ջրվող բամբակը.

Առաջին ջուր՝ հունիսի 15-ից մինչև հուլիսի 10-ը

Յերկրորդ » հուլիսի 11-ից մինչև ոգոստոսի 5-ը

Յերրորդ » ոգոստոսի 6-ից մինչև ոգոստոսի 25-ը

Լրացուցիչ » ոգոստոսի 21-ից մինչև սեպտեմբերի 8-ը

Չորս անգամ ջրվող բամբակը

Առաջին ջուր՝ հունիսի 10-ից մինչև հունիսի 30-ը

Յերկրորդ » հուլիսի 1-ից մինչև հուլիսի 20-ը

Յերրորդ » հուլիսի 21-ից մինչև ոգոստոսի 10-ը

Չորրորդ » ոգոստոսի 11-ից մինչև ոգոստոսի 30-ը

Լրացուցիչ » ոգոստոսի 21-ից մինչև ոգոստոսի 31-ը

Հինգ անգամ ջրվող բամբակը

Առաջին ջուր՝ հունիսի 5-ից մինչև հունիսի 20-ը
 Յերկրորդ » հունիսի 21-ից մինչև հունիսի 5-ը
 Յերրորդ » հունիսի 6-ից մինչև հունիսի 20-ը
 Չորրորդ ջուր՝ հունիսի 21-ից մինչև ոգոստոսի 5-ը
 Հինգերորդ » ոգոստոսի 6-ից մինչև ոգոստոսի 30-ը
 Լրացուցիչ » ոգոստոսի 21-ից մինչև սեպտեմբերի 1-ը

Վեց անգամ ջրվող բամբակը

Առաջին ջուր՝ հունիսի 1-ից մինչև հունիսի 15-ը
 Յերկրորդ » հունիսի 16-ից մինչև հունիսի 30-ը
 Յերրորդ » հունիսի 1-ից մինչև հունիսի 15-ը
 Չորրորդ » հունիսի 16-ից մինչև հունիսի 28-ը
 Հինգերորդ » հունիսի 29-ից մինչև ոգոստոսի 10-ը
 Վեցերորդ » ոգոստոսի 11-ից մինչև ոգոստոսի 25-ը
 Լրացուցիչ » ոգոստոսի 23-ից մինչև սեպտեմբերի 5-ը

Յոթ անգամ ջրվող բամբակը

Առաջին ջուր՝ մայիսի 25-ից մինչև հունիսի 10-ը
 Յերկրորդ » հունիսի 11-ից մինչև հունիսի 25-ը
 Յերրորդ » հունիսի 26-ից մինչև հունիսի 10-ը
 Չորրորդ » հունիսի 11-ից մինչև հունիսի 22-ը
 Հինգերորդ » հունիսի 23-ից մինչև ոգոստոսի 5-ը
 Վեցերորդ » ոգոստոսի 6-ից մինչև ոգոստոսի 10-ը
 Յոթերորդ » ոգոստոսի 19-ից մինչև սեպտեմբերի 5-ը
 Լրացուցիչ » սեպտեմբերի 5-ից մինչև սեպտեմբերի 15-ը

Վերջին թվերը ցույց են տալիս լրացուցիչ վոտոզման ժամկետները և կիրառվելու յեն այն դեպքում, յերբ կնգուղների բացումն սկսվում է ոգոստոսի 2-րդ կեսից, նշաններ կան, վոր ցբտերն սկսվելու յեն ուշ (հոկտեմբերի 2-րդ կեսից ուշ) և յեղա- նակներն ել տաք ու չոր են: Հենց նման դեպքումն է, վոր ոգոս- տոսի վերջին կամ սեպտեմբերի սկզբին բամբակենուն պիտի տալ մի լրացուցիչ ջուր ևս: Այդ ջուրն անհրաժեշտ է յերիտա-

սարդ կնգուղներին կաղմակերպման, պտուղների նորմալ դարգացման և հասունացման, ինչպես նաև բույսի կենսական ցիկլը բոլորելու համար: Այս ջուրը կախում ունի նաև հողալին պայմաններից և կարող է կիրառվել միայն թեթև հողերում:

Հասունացման շրջանում տրվող ջուրն ունի նաև այն նշանակութունը, վոր ապահովում է բարձր և գլխավոր ցողունից հեռու ընկած ճյուղերի նորմալ դարգացումը և նրանց պտղաբերութունը: Բարենպաստ տարիներին այդ ուշ առաջացած կընգուղները կարողանում են հասունանալ և ավելացնել բերքի քանակը, իսկ անբարենպաստ տարիներին դրանք պատճառ են դառնում բերքի անկման, վորովհետև դանդաղեցնում են մյուս կնգուղների բացումը:

Տեղումների պատճառով չպետք է ձգձգել բամբակը ջրելու ժամկետները:

Բոլոր կոլտնտեսութուններում, բոլոր սառնաներում և բոլոր հողային տիպերում ջրի միատեսակ թիվ և ժամկետ չի կարելի կիրառել: Մինչև այժմ մեր ասածները լինելու յեն որիննտիր: Դրանք շաբլոն, քարացած, անփոփոխ թվեր չեն և պետք է փոփոխվեն, կոնկրետացվեն՝ յեղնելով տեղի առանձնատուկ պայմաններից:

ՋՐԻ ՆՈՐՄԱՆ

Կարևոր նշանակութուն ունի ջրելու ժամանակ նաև ջրի նորման, վորից հաճախ կախված է արտի հավասարապես խոնավացումը կամ անբավարար ջուրը, իսկ դրան իբրև հետևանք ստացվում է բարձր կամ պակաս բերք: Նորմաների դերն առանձնապես մեծ նշանակութուն ունի մեզ մոտ, ուր բույսի դարգացման ամենավճռական մոմենտներին պակասում է մեր առուների ջուրը և ավելորդ ծախսված նույնիսկ չնչին քանակությամբ ջուրն աններելի հանցանք է: Բամբակի համար հողի ամենալավ խոնավութունը հավասար է հողի լրիվ խոնավունակության մոտավորապես 60—70 տոկոսին, այդ պատճառով պիտի աշխատել հողի խոնավութունը պաշտպանել դրան մոտ, թեև դա շատ

դժվար ե դաշտալին պայմաններում: Փորձերը ցույց են տվել,
վոր վորքան մեծ լինի ժամանակամիջոցը մեկ ջրից մինչև մյուսը,
այնքան ել անբարենպաստ վիճակ կստեղծվի բույսերի զարգացման
համար: Իրան հակառակ՝ հաճախակի և պակաս նորմաներով ջրելը
տալիս ե բերքի հավելում:

Սակայն ջրի նորմաներն իջեցնել և ջրելու թիվն ավելացնել
կարելի չե մինչև վորոշ չափի, վորից հետո ստացվում ե բացա-
սական հետևանք նախ այն պատճառով, վոր հնարավորություն
չի լինում հողի հավասարապես խոնավացումը կատարել և, բացի
այդ, հաճախակի ջրելը փչացնում ե հողի ֆիզիկական դրությունը:
Ասածից պարզ ե, վոր սերտ կապ գոյություն պիտի ունենա նորմա-
յի և ջրելու թվի միջև, վորը և պետք ե գտնել փորձերի միջոցով
ու կոնկրետացնել առանձին պայմանների համար:

Վերջացնելով ցանքերի խնամքին վերաբերյալ աշխատանք-
ների նկարագրությունը՝ անհրաժեշտ ե մի անգամ ևս շեշտել,
վոր քաղհանը, կուլտիվացիան, ջուրը և նոսրացումը սերտորեն
կապված են միմյանց հետ: Բոլորը միասին կազմում են ձևոնար-
կումների ամբողջական սխեմ, աշխատանքների կոմպլեքս,
վորոնց ռացիոնալ և կապակցված դասավորությամբ միայն հնարա-
վոր ե ապահովել այդ ձևոնարկումների մաքսիմալ եփեկտը,
բերքատվության մաքսիմալ բարձրացումը:



Լեզվ. խմբ.՝ Ար. Պրիգորյան
Սրբագրիչ՝ Գ. Բ. Հակոբյան

Չլավիտի լիտգոր Ս—493, հրատ. № 334, պատվ. № 280, տիրաժ 1000

Հանձնված ե արատգրության ադրիլի 23-ին 1936 թ.

Ստորագրված ե տպագրելու մայիսի 4-ին 1936 թ.

21/4 տպ. թերթ՝ մեկ տպ. թերթում 38400 տպ. նշ.

Գյուղհրատի տպարան, Յերեան, Նալբանդյան 11

1940

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.



FL0008647

80 Կպպ.

374

A $\frac{1}{18433}$



ԲԻԲԼԻՈՏԵԿԱ ԿՈԼԽՈՅՆԻԿԱ

Դ. ԱԳԱԺՋԱՆՅԱՆ

ՃԼՈՓՈԿ

ՇԵԼՅՈՅԴԻՅ

1936

ՋՐԻՎԱՆԻ